
”כמטבע שעובר לסוחר”: שלהי קריירה והליך הפרישה בקרב שחקני כדורסל מקצוענים בישראל

אסף לב^{1,2} ויאיר גלילי¹

¹ המרכז הבינתחומי הרצליה

² המכללה האקדמית בוינגייט

תקציר

במאמר זה מבקשים המחברים להאיר סוגיות חברתיות שונות שבאמצעותן ניתן להבין ביתר הרחבה את תהליך הפרישה של כדורסלנים מקצוענים בישראל. באמצעות ראיונות פתוחים למחצה ותצפיות באימונים ובמשחקים, כולל השתתפות פעילה של המחבר הראשון (בעבר כדורסלן מקצועני בליגת-על), מתחקים המחברים על המציאות שבה הספורטאי פועל ושבה הוא נתון ואת הלחצים הכבדים האופפים אותו. טענת המחברים היא כי בתהליך הפרישה מעיסוק מקצועני בספורט מרכיב ה”כפייה” בולט אולי יותר מבתחומי חיים אחרים משום היותו חלק מן התפיסה שספורט מקצועי מוגבל ומותנה בגיל הביולוגי. תפיסה זו נשענת על ההנחה המקובלת הן בקרב הציבור הרחב והן בקרב הספורטאים כי גיל וגוף צעיר הם תנאי הכרחי להצלחה כספורטאי. בהפניית המבט לעבר תהליך פרישתם של ספורטאים ולמרכיב החברתי הכרוך בו מציע המאמר לבחון סוגיות הקשורות בתפיסות ובהבניות חברתיות של גוף, גיל והשפעה מערכתית ויחסי הגומלין ביניהם. שאלות העולות במחקר דנות בחוויותיהם של כדורסלנים מקצוענים בליגת-העל ובהליך פרישתם ממשחק פעיל: כיצד בא לידי ביטוי תהליך התמסחרותו של הכדורסלן במציאות הישראלית? וכיצד מושפע דימויו העצמי מעוצמתם של כוחות השוק? עוד יישאל, כיצד כדורסלנים תופסים את זהותם העצמית והחברתית מהשתקפותם באמצעי התקשורת?

תאריכים: גילנות, הבניות חברתיות של גוף, מסחור, צריכה

שְׂרִיקַת הַפְּתִיחָה

בלינד וגרינדורפר (Blinde & Greendorfer, 1985) טוענים כי הסתכלות על הפרישה דרך פריזמה ספורטיבית בלעדית עלולה להגביל ראייה רחבה של תהליך פרישתם של ספורטאים מקצוענים. לשיטתם, הסתכלות כזאת עלולה להתעלם מהמבנה של ענף הספורט והסביבה הספורטיבית כמי שעשויים להשפיע על יכולותיו האישיות של השחקן לעבור לתפקיד אחר, ועל הדרך וההכנות לקראת הפרישה ואם פרש מרצונו. בדומה לבלינד וגרינדורפר, פולר (Fuller, 2014) טוען כי פרישה חייבת להיבחן מתוך המבנה החברתי של השחקן ומתוך התבוננות נרחבת בחייו האישיים ולא במאפיין בודד. לטענתו, ההתמודדות עם תהליך הפרישה קשורה למכלול אספקטים כגון מעמד חברתי-כלכלי, צבע עור, מוצא אתני והשכלה. אלמנטים אלו, לטענת פולר, עשויים לשפוך אור על ההתמודדות לקראת סוף הקריירה והמעבר לחיים חדשים לאחר שהקריירה הספורטיבית הגיעה לתומה. כך לדוגמה טענו תומס וארמלר (Thomas & Ermler, 1988) שניסו להבין את תהליך הפרישה מתוך הסתכלות על תהליכי החברות שאותם עובר הספורטאי בגיל צעיר, כי התמודדותם של ספורטאים עם מעברים ושינויי סטטוס במהלך הפרישה מושפעת מההתנסויות החברתיות שהם חווים מילדות לבגרות ועד לקריירה המקצוענית. לטענתם, טיפוחם כבר מגיל צעיר ככוכבים (בבתי הספר ובאוניברסיטה) ומיצובם בחברה כאייקונים תרבותיים גוררים אחריהם סיכון גדול בחוסר היכולת במהלך חייהם הבוגרים של הספורטאים להתמודד בעצמם עם שינויים ומעברים שלאחר הקריירה המקצוענית.

לתהליך פרישת ספורטאים מקצועיים זוויות תאורתיות-דיסציפלינריות רבות שיריעה זו קצרה מלהקיפם. למשל, תחום הפסיכולוגיה של הספורט, בדומה לתחום הסוציולוגיה של הספורט, מספק מספר מחקרים רב (ראו לדוגמה מחקרים עדכניים של Brown, Webb, Robinson, & Cotgreave, 2018; Kuettel, Boyle, Christensen & Schmid, 2018) על פרישתם של ספורטאים. המשותף לכולם היא המסקנה כי תהליך הפרישה מהספורט הוא "תהליך דינמי, רב-ממדי, רב-גוני ומולטיפקטורלי, שבו התרבות משחקת תפקיד חשוב" (Stambulova, Stephan & Jäphag, 2007: 102). לפיכך יתבונן מחקר זה בנושא לא רק מן הזווית הישראלית הייחודית כי אם גם דרך פריזמה אנתרופולוגית אשר בדומה לזו החברתית והפסיכולוגית מנסה להבין את תהליך הפרישה מהזווית ההתנהגותית ומתרכז באספקטים התרבותיים מלבד האישיותיים.

לתהליך המואץ של התמסחרות הספורט השפעה מכרעת על הקריירה של שחקנים. בעידן הנוכחי יחסי גומלין של ספק-צרכן הם קריטיים להבנת המציאות שבה פועל הספורטאי, והם ממד דומיננטי בקריירת המשחק שלו. במילותיו של בורדייה: "יש לחפש את עקרון הטרנספורמציה של הפרקטיקות והצרכיות הספורטיביות (המצאה או ייבוא של סוגי ספורט או ציוד חדשים, פירוש מחודש לסוגי ספורט או למשחקים ישנים וכו') ביחס שבין התמורות בהיצע לתמורות בביקוש: התמורות בהיצע נוצרות במסגרת מאבקי התחרות למען קביעת העשייה

הספורטיבית הלגיטימית ולמען כיבוש קהל הלקוחות של העוסקים הרגילים (עשיית הנפשות האופיינית לספורט) (2005: 178–179). במציאות של כלכלת הספורט טוען בן-פורת (Ben-Porat, 2012) כי התמסרות הספורט פירושה שמבצעי פעולה והארגון עצמו הופכים לסחורה שמחירה נקבע על פי רמת הביצועים הספורטיביים וכך גם ההופעה של הספורטאי שבמרכזה עומד גופו של השחקן. פרקטיקות כגון אתלטיות, דיוק, כשירות הגוף ורמת ניסיון ופרופסיונליות הופכות לקריטיות בקביעת מחיר ה"סחורה". מאחורי כל זאת עומד מניע כלכלי ומנגנון השוק המסדיר את היחסים בין משתתפי אותו ארגון הספורט לבין הארגונים השונים. עקרונית ניתן לרכוש שחקנים וארגונים ולמוכרם, ואכן כחלק מההנגשה הצרכנית להמונים בתוך המבנה הכלכלי ניתן לראות כי גופים ומפעלים תחרותיים נערכים על בסיס רווח צפוי כשהמארגנים משקיעים ממון רב בתחרויות הספורט כדי להפיק מהן רווח כספי. מנקודת ראות מבנית ניתן להבחין במניע ההתמסרות של גופים ספורטיביים כחלק בלתי נפרד מהמציאות הקפיטליסטית, כזה ההופך למניע מרכזי שבו עומדים בראש סדרי העדיפויות שיקולים כלכליים של רווח מול הפסד. דוגמה לכך ניתן למצוא במחקרם של זאנג ושותפיו (Zhang, Lam & Connaughton, 2003), שחקרו את המבנה הכללי של משתני השוק ואת מערכת היחסים של קבוצות ספורט עם צרכנות ספורט מקצוענית. החוקרים קישרו את הספורט המסחרי והתחרותי למדדים כלכליים ושיווקיים אובייקטיביים והראו כי מבחינת אסטרטגיה שיווקית כדאי לקבוצות ספורט להתמקד בכמה פקטורים: זכייה במשחקים, ביצועים ספורטיביים, התארגנות כלכלית וקידום שיווקי. טענה זו משקפת את חשיבותה של הצרכנות כפקטור מרכזי בענפי הספורט הפופולריים, כאשר על השחקן כ"ספק סחורה" מוטל לעמוד תדיר בלחצים כנגד כוחות השוק, המתווים, לרוב, את מציאות חייו ואת עתידו. במציאות זו הלחצים וההתמודדות שאליהם נחשף השחקן במהלך הקריירה עלולים לגרום לשחיקה, ואז – לפרישה בלתי נמנעת.

חשוב לציין כי מעצם היותה גורם מרכזי בהפיכת הספורט המקצועני לממוסחר גם התקשורת הופכת לשחקן מרכזי בתעשיית הספורט הגדלה והולכת, והיא משפיעה ישירות על הספורט עצמו (Galily, Yarchi & Tamir, 2015). אמצעי התקשורת המסקרים את הספורט משרתים את המערכת המסחרית בחשיפה לקהל ובפרסומות. מתוקף תפקידה הכפול, למדיה השפעה רבה על קריירת השחקן הן בבניית הקריירה והן בשלבי הפרישה. במציאות זו זהותם העצמית והחברתית של ספורטאי עילית מובנים מהשתקפותם באמצעי התקשורת. סטיאר (Stier, 2007), שחקר את תהליך פרישתם של ספורטאי עילית מצא כי השפעת המדיה על הספורטאים, על הקבוצות ועל הקהל עצמו היא כלי סוציאליזטורי מהותי. ייצוגו והשתקפותו של הספורטאי בסיקור של המדיה הם פקטור נכבד בתפיסתו, בשירות הצרכנות והמסחר, את דימויו העצמי, את כשירות גופו, את איכות ביצועיו כספורטאי, את גילו והזדקנותו. טענות אלו יש בהן כדי להסביר במידה רבה את כוחם והשפעתם של אמצעי התקשורת על קריירת השחקן ואת משמעותם כקטליזטור לקידום הפרישה.

חשוב לציין כי מתוך ספקטרום רחב של מקצועות ספורטאים הם מטרה נוחה לאפליה על רקע גיל, שכן "יכולתם הפיסית מגיעה לשיא התחרותי בגיל כרונולוגי מוקדם מדי" (חזן, 1984: 80). וליתר מיקוד, כדורסלנים מקצועניים נאלצים להתמודד במהלך הקריירה עם מציאות גילנית זאת מאחר ש"לשחקן מועברים מסרים סמויים כגלויים מצד חבריו לקבוצה כמו גם מצד האוהדים שגילו המתקדם וגופו המבוגר אינם עוד חלק מ'המשחק'" (לב, 2017: 35). פרישת כדורסלנים מלווה תדיר בגילויי גילנות המתבטאים במערכת סטראוטיפית ובעיקר בתפיסה כי התכונות הגופניות והמנטליות אשר ליוו את הכדורסלנים במהלך הקריירה הולכות ומידלדלות לקראת הפרישה (שם). לשיח של ההידרדרות הפיזית יש השפעה על השליטה באנשים מבוגרים ועל ההזדמנויות שלהם לתפקוד עצמאי (agency), טוען טולה (Tulle, 2008: 4). כיוון ההפליה מצביע על כוחם היחסי של המפלים והמופלים בחברה. חזן מסביר כי הגילנות היא כלי לפיקוח חברתי, כסנקצייה חברתית המוטלת על מי שמערערים על הסדר החברתי, אחת הדרכים "לשמור על הנורמה החברתית שעל זקנים לפנות מקום לצעירים במקומות העבודה ובעמדות של השפעה חברתית" (שם: 45).

במציאות שבה ספורטאי עילית עלולים לחוות ירידה דרסטית בדימוים העצמי והגופני וביכולתם התחרותית לאחר פרישתם (Stephan, Bilard, Ninot & Delignières, 2003) עליהם להיות דרוכים בכל הקשור לממד החיצוני המבצע (performative) ככלי להצגה עצמית בפני זולתם. ההיבט החיצוני של הצגת הגוף והגיל, המתווך בין האינדיווידואל לבין זהותו החברתית בגילו המתקדם, מושפע במידה רבה מ"ניהול הרושם" (Goffman, 1959) שאותו יוצר השחקן לקראת הפרישה. ניתוח דרמטורגי של הבניית המציאות בעולמו של שחקן הכדורסל על המגרש ומחוצה לו קריטית להבנת ניהול הרושם שאותו מנסה השחקן לייצר ולהבנות כחלק אינטגרלי מקריירת המשחק על מנת להימלט מהסטיגמה של השחקן כזקן ועייף. לדוגמה, ג'ונס ודניסון (Jones and Denison, 2016), אשר בדקו לאחרונה 25 כדורסלנים שפרשו מהליגה המקצוענית האנגלית (League Premier), הראו כי מבחינת השחקנים תהליך פרישתם היה למעשה לא רק אתגר אלא גם, ובעיקר, הקלה ניכרת בצורך "לנהל את גופם".

אם כך, הפניית מבט סוציולוגי/אנתרופולוגי לעבר הסוגיות שהובאו להלן מהווה את הכלים המחקריים שבאמצעותם ננסה להבין את מורכבות התהליך שעוברים השחקנים לקראת הפרישה מהקריירה הארעית. באופן מובחן יותר ננסה לשער מדוע בתהליך הפרישה מעיסוק מקצועני בספורט מרכיב ה"כפייה" בולט אולי

⁶ דרמטורגיה היא אומנות הקומפוזיציה של הדרמה והצגת מרכיביה המרכזיים של הדרמה על הבמה. אדם שהתמחה בדרמטורגיה נקרא דרמטורג, ותפקידו לעבד את היצירה לבמה שתוכל להיות משוחקת על ידי שחקנים. גופמן מציג פרספקטיבה סוציולוגית של הצגה תיאטרונית, שממנה ניתן לחקור חיי חברה, ואשר מובילה לגיבוש עקרונות דרמטורגיים. גופמן גם דן בדרך שבה הפרט מציג את עצמו ואת פעילותו בעיני אחרים, במצבי עבודה רגילים ובדברים שהוא עושה או נמנע מעשייתם בעודו מקיים את הביצוע בפני אחרים.

יותר מבתחומי חיים אחרים, בהנחה שקיימת תפיסה שספורט מקצועי מוגבל ומותנה בגיל הביולוגי.

הליך המחקר

המחקר נעשה מתוך פרספקטיבה של מחקר המעוגן בשדה (Grounded theory) שלפיה גובשו ממצאים תאורטיים שנלמדו מתוך חומר שנאסף מתצפיות, מראיונות ומניתוח מסמכים. החומרים מתוך השדה רוכזו לפי גישה "רב-מוקדית" – Multi Sited Ethnography (Marcus, 1995), המגדירה את השדה וחוקרת אותו בכמה מוקדים. נוסף על זה ננקטה גישה פנומנולוגית המאפשרת לחוקרים לבחון את משמעות ההתנסויות עבור המשתתפים ואת מיקומן בחיי היום-יום שלהם (Creswell, 2012). ניתוח האתנוגרפיה מתבסס כאמור על שיטת התאוריה המעוגנת בשדה (Glaser & Strauss, 1967) שעל פיה משתלבים זה בזה תהליך איסוף הנתונים האיכותניים ותהליך ניתוחם לצד עיצוב מערך המחקר. שיטה זו מבוססת על נקודת מבטם של האינפורמנטים, הדברים שאותם הם משמיעים ו"ההסברים שלהם למה שהם עושים מהווים את הלבנים לבניית תאוריה" (שקדי, 2004: 155). ליתר מיקוד בעבודת שדה באתרים המאופיינים בפעילות גופנית אינטנסיבית, וכפי שהסביר אטקינסון, הנתונים שנאספו בתצפיות שהם חלק מפעילות גופנית הם בעלי פוטנציאל רב בהבנת יחסי הגומלין בין טכניקות גופניות לבין התרחשותה של התופעה הנחקרת בקונטקסט חברתי רחב יותר (Atkinson, 2008). מהימנות הממצאים הובטחה בתהליך "משולש" (triangulation) הצלבת הממצאים של שלושת מקורות המידע העיקריים (התצפיות, הראיונות והמסמכים). עשרה שחקני כדורסל בכירים (המצוטטים בשמות בדויים במאמר) בני 30–40, סוכן שחקנים בכיר ובעל תפקיד ניהולי בכיר הקשור לתעשיית הספורט רואיינו לצורך המחקר על פי תדריך כתוב שפירט את הנושאים הנחקרים שנוסחו בנושאים כלליים ולא כשאלות סגורות. חלק מהראיונות היו בבתי השחקנים, וחלקם בבתי קפה שקטים בתל-אביב. הראיונות היוו בסיס רחב לבנייה של היסטוריית חיים (Life Histories) ולסיפורי חיים (Life Stories) כפי שהם מובנים באמצעות נרטיבים שבהם בחרו המשתתפים להאיר את חייהם. בבסיסם עומדת ההנחה כי הפרט הוא מיקרו-קוסמוס של התרבות שבה הוא חי או חוליה בשרשרת של העברת תרבות (צבר בן-יהושע, 2016). נוסף על זה, על מנת לקלוט את שלל המשמעויות החברתיות של הכדורסלנים השתתף הכותב הראשון (שחקן ליגת-העל לשעבר) באימונים עם מקצת המרואיינים – החוקר השתדל לצפות באינטראקציות בין השחקנים, להצטרף לשיחות שלהם, להשתתף במגוון הפעילויות והחוויית שלהם ולעקוב אחר פרסומים שונים (Holloway & Todres, 2003) במילים אחרות, ההשתלבות בסביבה הנחקרת נתנה לחוקר את האפשרות לנכוח מבחינה פיזית, מילולית ונפשית, להצטרף לשיחות הרצים, להשתמש בחפצים ובטכנולוגיות שלהם ולהפוך לחלק ממכלול הדברים והערכים בתוך השדה (Rachel, 1996). ניתוח הנתונים נעשה בשימוש בראיונות ובשיטות

מחקר משלימות: תצפיות (כולל כאמור השתתפות פעילה בחלק מהם) וניתוח מסמכים. שילובם של כלי המחקר אפשר הבנה טובה יותר של השדה על תהליכיו ומאפייניו וקבלת תמונה רחבה יותר של דרך התמודדותו של השחקן במעבר אל קריירה ולחיים חדשים. המסמכים שנבדקו כללו סטטיסטיקות של השחקנים וכתבות שנכתבו עליהם בעיתונים וכן חפצים אישיים כגון תמונות, גביעים ומסמכים משפחתיים.

ממצאים ודיון: בתוך עולם של צרכנות והתמסחרות

ממצאי המחקר מעלים שלוש קטגוריות עיקריות: 1. לחץ וחוסר ודאות, הנובעים מחששות בדבר עתידו הספורטיבי והמקצועי של השחקן במהלך העונה הסדירה ובמהלך הפגרה; 2. השפעת התקשורת, האופן שבו אמצעי התקשורת משחקים תפקיד מרכזי בדימויו העצמי וכשירותו הגופנית של השחקן; 3. המעבר לקריירה שנייה, העוסקת בחיפוש אחר המשכיות לקראת ההתנתקות מספורט מקצועני.

1. לחץ וחוסר ודאות – "לחצים מטורפים, לילות בלי שינה"

במהלך הקריירה המקצוענית שחקנים יכולים להחליף קבוצות, לעיתים אף מדי עונה. סוכני השחקנים, אשר ברוב המקרים הם המנהלים את המשא ומתן בשם השחקנים בין הקבוצות, מציגים אותם כסחורה הנמכרת למרבה במחיר. מציאות זאת מציבה את השחקן בפני לחצים כבדים וחוסר ודאות בדבר עתידו הספורטיבי והמקצועי. אי-ביטחון זה במהלך הקריירה המתישה כשלעצמה גובר יותר ויותר לקראת הפרישה.

אביעד, כדורסלן בן 29 נשוי ואב לילדים, לשעבר שחקן נבחרת ישראל, מספר:

ויואו ויואו לחצים מטורפים, לילות בלי שינה. אני אומר לך לפעמים הקיץ יותר קשה מהעונה. אין הרבה קבוצות שמשלמות הרבה כסף, ותחרות גדולה, והקבוצות מרגישות לפעמים שיש להן הרבה כוח, אז הם לא משלמים הרבה כסף, ואתה יודע, שחקנים לחוצים, ולסוכנים יש הרבה כוח. יש שניים שלושה סוכנים, וגם אם שחקן מסוים רוצה ללכת לקבוצה... הם יכוונו אותו לקבוצה אחרת. הלחצים זה דבר מאוד קשה. יש שחקנים שלא יודעים להתמודד עם מצבים שישר אחרי העונה צ'יק חותמים, רק בשביל שלא יהיה להם קשה ויהיה להם ראש שקט, גם אם מוותרים על עשרים-עשרת אלפים דולר. אני היה לי קיץ עם ראש שקט. [...] לפעמים אני נשבר. מיכל [אשתו] אומרת לי שצריך לדעת להתמודד עם הלחצים האלה, אתה מבין? כי זה מאוד קשה, ואתה יודע שמגיע לך סכום מסוים, והקבוצה לא רוצה לתת את הסכום הזה, ואתה רוצה לשחק בקבוצה הזאת, ואתה רוצה כבר לסגור כי כדורסל זו אהבה, וזו גם הפרנסה שלך מצד שני, אתה מבין? אז יש שחקנים שכאילו מפחדים מהדבר הזה ויש שחקנים שכאילו לא מתרגשים.

אביעד מדמה את עצמו לאובייקט שמחירו נקבע על פי ההופעה שלו ורמת הביצועים הספורטיביים שלו. ללחצים ולתסכול שחווה אביעד (“לילות בלי שינה”, “ראש שקט”) אל מול הקבוצות והסוכנים השפעה ניכרת על תפקודו כשחקן. בתפיסתו של השחקן הקבוצות והסוכנים הם המעצבים את עתידו. התלות והשליטה בסמכויות הסוכנים יוצרת ניגוד בין ההנאה שבספורט לבין הניכור הנובע מלחצים הישרדותיים-כלכליים.

הלחצים המבניים במהלך העונה הרשמית עולים מדבריו של יואב, שחקן בן 33, נשוי ואב לילדים:

השחקנים, האוהדים, ההנהלה, המאמנים, כל מי שסובב את הקבוצה, כל הזמן מוכרים אותך, רוצים שתהיה הכי טוב, וכל הזמן הם בעניין של כדורסל, המאמנים וההנהלה. זה מתחיל גם אם יש לך חוס שאתה לא מפספס אימון, אתה חלק מקבוצה כל הזמן, ואתה יודע מהדבר הכי פשוט שמתעצבנים עליך שאתה מחטיא, הצרחות האלה, או שעושים עליך סל, שעשית טעות בהגנה בהתקפה, זה משחק של טעויות. כל הזמן אל תטעה. זה יום-יומי, זה כל הזמן, כל הזמן, אז בסופו של דבר זה חודר, ואם תחטיא בעצמך ולא תהיה טוב, אתה תדע לבד שהיית לא בסדר ותדע לבד להיות מבואס [...] החינוך שנותנים לך זה מה שאתה שווה על המגרש, ותהיה טוב כי תמיד שופטים את המאמנים ואת השחקים לפי התוצאה: לפי ניצחון או הפסד [...] בכדורסל המקצועי התחרותי זה להבין שאתה כל הזמן צריך לספק את הסחורה.

יואב מצביע הצבעה נוקבת על כוחה של הקבוצה, על הצבתו של השחקן כ”פיון” בתוך המבנה הקבוצתי (“כל הזמן מוכרים אותך”). מחירו של השחקן נקבע על פי רמת ביצועיו הספורטיביים והופעתו. פרקטיקות כגון קליעה לסל, כושר גופני והצלחה בתפקיד ההגנה הופכות לקריטיות בקביעת המחיר. השימוש במטפורה “חודר” יכול לסמל היטב את השפעתם של הכוחות המבניים וחדירתם אל השחקן. יוסי, סוכן שחקנים בכיר, המייצג כדורסלנים בולטים בארץ ובחו”ל, מחדד את ההתייחסות לשחקנים:

יש פה מצב שמצד אחד בגיל 32–33 שחקנים התרגלו לרמת שכר מסוימת, ויכול להיות שהם היו שחקנים מצוינים בגיל 30, ובגיל 33 יהיה יותר קשה לשווק אותם, אז גם קשה לשווק אותם, ויכול להיות שגם השכל שלהם והניסיון שלהם הוא שווה “added value”, אבל היכולת המקצועית – המאמן מתייחס אליה פחות. אז אם בגיל 27–28 לקחת אותנו כשחקן והיה שווה לשים עליו כל סכום – בגיל 33 אתה אומר לעצמך שהוא כבר לא סוחר כמו פעם.

אביעד מוסיף עוד ממד לדבריו של הסוכן: “זה הכול תלוי במעמד, כאילו זה זיכרון קצר. הכול זה מעונה לעונה. אם הייתה לך עונה טובה, אז יש לך יותר כוח,

ויש ביקוש, ואתה יותר חזק במו"מ. אם זו עונה שאתה לא טוב ורק בהתחלה שלך, אז מנצלים את זה".

כמי שאמור לדאוג לקידום הקריירה של השחקן ובמידה רבה לעתידו ניתן להבחין כי סוכן השחקנים רואה בשחקניו חפצים, ובמידה רבה אף מציג אותם כמטבע העובר לסוחר. השימוש החוזר של יוסי בביטויים כלכליים: "לשווק אותם" "לשים עליו כל סכום" "כבר לא סוחב כמו פעם" מצביע על התייחסות לשחקנים כאל מוצרים בעלי חיי מדף קצרים שיש לשווקם במהירות לכל המרבה במחיר כל עוד יש להם שווי. על פי הסוכן, גילו של השחקן הוא פקטור נכבד בקביעת הישארותו בקריירה המקצוענית או עזיבתו אותה. שחקן מבוגר נתפס כאטרקטיבי פחות במסגרת ההיצע והביקוש בשוק העבודה. במציאות גילנית זו פחות בתנאי העסקתו והתייחסות אליו כאל זקן ("כבר לא סוחב כמו פעם") עלולים לסלול את דרכו של השחקן אל עבר הפרישה.

מתוך הראיונות עם השחקנים עלה פעמים רבות נושא הלחצים העצומים שהספורטאים חשים במהלך העונה ובייחוד בשלב הפגרה בין העונות. הלחצים נבעו לרוב מאי-הוודאות היכן ישחקו ומניין תבוא פרנסתם. לחצים אלה היו אחד הנושאים הבווערים ביותר בתקופה זו, והשפעתם על השחקנים הייתה גורלית. אביעד מצביע על אספקטים נוספים של עלבון וניכור בתקופה האי-ודאית של חתימת חוזה בין העונות:

כל קיץ אחרי שאתה מסיים עונה הקיץ נהיה יותר קשה מהעונה [הקודמת] כי נפשית אתה עובר על החוזה שלך, העתיד שלך, ואתה יודע ושומע שמגיע לך ככה וככה, ואומרים לך כאלה דברים ומבטיחים לך דבר אחד... נפשית, תשאל שחקנים, אני רואה בנבחרות... אנחנו ביחד, טלפונים ומריבות עם הסוכנים, כל מיני דברים ש"מערבבים" אותך כדי לסגור את העסקה הכי טובה לסוכן ואיך שהוא ירכיב את הפאזל שלו.

יואב מציג גם הוא את התסכול מאי-הוודאות:

הלעיסה הזאת של איפה אתה ומה אתה ומה יהיה, ונו תחזור. אתה חוזר? כל הזמן השאלה הזאת עולה ועד לפני 3-4 חודשים הייתה לי תקופה שלא ידעתי איפה אהיה בשנה הבאה. אנשים שואלים אותי, ואני אפילו לא יודע לענות לעצמי, אז זה עוד יותר מכביד שאנשים שואלים אותי, ואני שמח שכאלו עכשיו יש לי עבודה שאני לא צריך להגיד מה אני עושה. אנשים רואים אותי בטלוויזיה, וזה חוסך לי קילומטר של פטפטת, על מה איתך.

מדבריו של אביעד עולים כמה מאפיינים המשפיעים על השחקן: מבנה התעסוקה של ענף הכדורסל, התסכולים וההתשה. תחושת ה"היי" המפעילה אותם כוזבת. היא תלוית הצלחה והיא שבירה וחולפת מהר, והשחקנים מרגישים במהלך הקריירה שלהם שהם תלויים ונקנים. מה שניתן להסיק מדבריהם של השחקנים הם

עוגמת הנפש והתסכול מתחושת ההחפצה. דבריו של אביעד: ”כל מיני דברים שמערבבים אותך כדי לסגור את העסקה הכי טובה” מציגים תמונה שבה במהלך הפגרה הופכים גופו וביצועיו של השחקן להיות כסחורה העוברת בין הקבוצות. אפילו הסחר מוטל על גורם חיצוני – הסוכן שדואג לסגור את העסקה המשתלמת ביותר עבורו כדי ”לגזור קופון” גדול על גבו של השחקן.

הפגרה היא זמן שבו השחקנים אמורים לנוח ולאגור כוחות לקראת העונה הבאה, ועם זאת זו אחת התקופות המתישות ביותר עבורם – התקופה שבה נקבעים גורלם ופרנסתם לקראת העונה הבאה. נוסף על זה, זו תקופה החושפת נחיתות ביחס לאחרים (הסוכנים והארגון). תקופה שבה מתחרים בהם במגרש אחר, וב”משחק” אחר.

התיאור הבא מהשדה יכול להמחיש כיצד פרקטיקות במהלך הפגרה שבה שחקנים נחים ונרגעים מלחצי העונה שחלפה אינן ניתנות להפרדה בשל מהחרדה וחוסר הוודאות:

באחד מימי הקיץ החמים במהלך פגרת הקיץ התקבצו להנאתם מספר שחקנים למשחק כדורעף חופים. במהלך ההפסקות בין המשחקונים הסתודדו לסירוגין בין שניים לשלושה שחקנים כל פעם בשיחה אינטימית כשהנושא שתמיד עלה היה אי-הוודאות בעונה הבאה ומהו תקציב הקבוצה הפוטנציאלית בשנה הבאה. לא אחת במהלך המשחק שחקנים מסוימים קיבלו טלפונים מהסוכנים האישיים שלהם ונאלצו לנטוש את המשחק באמצע. אחד השחקנים הבכירים אשר בשלב זה עדיין נשאר ללא קבוצה דיבר עם סוכנו למעלה מחצי שעה כשארשת פניו, טון דיבורו ושפת גופו [חוסר ריכוז, נפנופי ידיים, עמידה כפופה כששתי ידיו מצמידות בחוזקה את מכשיר הטלפון לאוזן] הסגירו את החרדה והציפייה שנבעו מהערפל ומחוסר הוודאות בעניין העסקתו בעונה הקרובה.

מתוך התיאור לעיל ניתן לראות כיצד תלותו של השחקן באינטראקציה עם הסוכן והסביבה הקרובה יוצרת מציאות לא קלה העלולה להותיר אותו ללא חוזה לעונה הבאה. במציאות זו יש לזכור שההשלכות של חתימת חוזה בקבוצה חדשה הן רבות – התמודדות עם מעבר דירה, מעבר המשפחה, הסתגלות לסביבה חדשה ולעיתים הסתגלות לסגנון חיים ותרבות שונה בשל מעבר לקבוצה בחו”ל.

2. התקשורת כגורם משפיע – ”המינוס הוא לתת דין וחשבון כל הזמן”

אמצעי התקשורת המסקרים את הספורט משרתים את המערכת המסחרית באמצעות חשיפה לקהל ובפרסומות. מתוקף תפקידה הכפול למדיה השפעה רבה על קריירת השחקן הן בתחילת הקריירה והן בשלבי הפרישה. הסיקור התקשורתי הוא לרוב של קבוצות הגדולות ומעט ממנו של קבוצות קטנות ופריפריאליות. השחקנים והקבוצות המצליחות חשופים באמצעי התקשורת חדשות לבקרים. יוסי, סוכן השחקנים, מסביר:

אני מדבר עם שחקן והוא אומר: "תגיד, איך זה שהבן-זונה הזה [כתב או שדרן ספורט] אומר שאני גמור? בואינה, אני עדיין עושה 12 נקודות למשחק, לא ראית איך שמרתי עליו?" שמע, מספיק ששניים בתקשורת אומרים את זה כדי שכולם ילכו אחריהם [...] יש לזה השפעה בעיני הקבוצות. כל היום יטפטפו "די, הוא גמור, הוא לא יכול להזיז את הרגליים", אז אתה תיתפס כשחקן גמור וההצעות הכלכליות יהיו בהתאם.

גם שלומי מציג תיאור דומה:

התקשורת [...] כל משחק, מקרינים משחק שלך, מדברים על המשחק שלך: "הוא זקן, הוא מבוגר, הוא כבר לא מה שהיה"... תראה, זה טבעי שמנסים לדחוף את הצעירים ולחפש את הכוכבים הבאים... את זה הבא... אבל הם [השחקנים] איפשהו בתקופה שהיא איכותית בשביל שחקנים שבואינה, גם מנטלית הם נמצאים ברמה הכי גבוהה. גם פיזית, אני חושב, שהם נמצאים ברמה מאוד גבוהה בגיל 30–32, הפיזי נמצא במקום אידיאלי, אתה יודע, אתה מכיר את הגוף שלך הכי טוב. אתה יודע איך לטפל בו, אתה יודע איך להתאמן, אתה יודע מתי להפסיק את האימון, אתה נמצא במקום הכי טוב שאתה יכול.

מתוך הדברים של הסוכן ושל השחקן ניתן להבחין במורכבות נושא הגיל. השוואה לתחומי ספורט אחרים מבהירה כי ההתייחסות לגילו ולגופו של הפרט היא תלוית הקשר. כך לדוגמה, לעומת מתאמן בן 30 בחדר הכושר, שגופו וגילו נחשבים ל"צעירים" (לב והרצוג, 2017), כדורסלן מקצועני בגיל דומה נתפס בקרב הציבור והתקשורת כ"זקן" ו"יעיף". בדוגמה נוספת, מחקר על רצים למרחקים ארוכים בשלב "אמצע החיים" (לב, 2016), מראה שגילם של הרצים בקבוצות ריצה נתפס דווקא כיתרון וכמעורר השראה. גבר כבן 50 טען באוזני החוקר כי מאחר שעבר קשיים ואתגרים רבים בחייו, הכוחות הנפשיים שלו חסונים בהרבה מאלה של איש צעיר. לדבריו, המנטליות והנפש החזקה הם שגברו על גופו המותש במהלך צליחת המרתון.

נוסף על זה ניתן להסיק מתוך דברי הסוכן כי לכוחה של התקשורת תפקיד מרכזי בעתידו של הספורטאי, וכי יש בכוחה לחרוץ את גורלו של שחקן. יחסי הגומלין בין המדיה לשחקנים הופכים לקריטיים עבורם, והצלחתם של השחקנים ולחלופין כישלונם מצויים בפרשנותם של כתבי הספורט ושדרני הספורט בטלוויזיה ובעיתונות הכתובה. זהותו החברתית של שלומי מובנית במידה רבה דרך אמצעי התקשורת. מתוך דבריו של שלומי ניתן להבחין בהבעת התנגדות לסטראוטיפים הבונים את זהותו. התנגדות של אנשים מבוגרים, טוען האנתרופולוג חיים חזן, מתבטאת ב"כפירה בהנחות היסוד התרבותיות הבונות את הסטראוטיפים, שעליהם מבוסס מעמדם [...] ובהפגנת ה'אני', בעיקר בסביבות עתירות עוצמה" (חזן, 1984: 54). הפעמים הרבות שבהן שלומי מבליט את היכולת שיש לשחקן להחליט על גופו ("אתה מכיר את הגוף שלך הכי טוב, אתה יודע איך לטפל בו, אתה יודע איך להתאמן, אתה

יודע מתי להפסיק את האימון, אתה נמצא במקום הכי טוב שאתה יכול" יכולות להעיד על ממד של סוכנות (agency). הפרט עצמאי לקחת החלטות בנוגע לגופו ולכשירותו.

דוגמה מאלפת לדרך שבה התקשורת מבנה באמצעות סטראוטיפים את אופיים של השחקנים ובמידה רבה את אופיין של הקבוצות התרחשה במהלך הפגרה כשעיתון "הארץ" פרסם כתבה בכותרת "ישחקו הוותיקים לפנינו" (ספורט הארץ 5.7.11) על קבוצת "מכבי אשדוד", שבה משחקים שני שחקנים בכירים שחצו את גיל ה-30. הכותרת המעליבה "ישחקו הוותיקים לפנינו" היא פרפרזה למשפט הידוע "ישחקו הנערים לפנינו", שמשמעו ביטוי של זלזול כלפי אנשים חסרי ניסיון המנסים לעסוק בפרקטיקות שהם אינם מבינים בהן. הצגת השחקנים כך מציבה אותם בתקשורת כמבוגרים שבשל גילם אינם מסוגלים עוד לתפקד בליגה הקשוחה בשל אי-מסוגלותם לנוע, לקלוע ולבצע תפקידים הדורשים חדות, ריכוז ומגע פיזי, שהרי גופם כבר אינו צעיר כפי שהיה. בין השאר נאמר בכתבה: "קבוצה צריכה תמהיל בין צעירים למבוגרים אחראים. אשדוד תעשה בחוכמה אם תשים ליד המבוגרים דם צעיר". נראה אפוא כי על מנת להצליח (או להצליח תקשורתית), על הקבוצה להחתים שחקנים צעירים, מה שעשוי להשאיר את השחקנים הוותיקים המנוסים רלוונטיים ובעלי ערך מוסף, ובכך להפוך אותם ל"מבוגרים אחראים", כפי שכונו בכתבה. השאלה שנכתבה באותיות של קידוש לבנה מתחת לכותרת הכתבה: "האם הירידה באגו והניסיון הרב מסוגלים לחפות על הגוף הנחלש" היא דוגמה נוספת המנציחה את הסטראוטיפ של השחקן ה"זקן". דוגמה מאלפת לכך ניתן למצוא בשיח התקשורתי סביב שנותיו האחרונות של הכדורסלן מאיר טפירו, שעסק רבות בדימויו העצמי בהקשר של גילו המתקדם. הושמעו סביבו רמיזות שונות במסווה הומוריסטי לכאורה כגון "זקן", "קשיש" ו"עייף", ש"סגרר" עליו במהלך שנותיו האחרונות כספורטאי. כך למשל נקט הפרשן ושחקן-העבר שמעון אמסלם נימה הומוריסטית בביטוי "והדרת פני זקן" בהתייחסו למשחקו האחרון של טפירו במהלך השידור בערוץ הספורט. על אף הטון המחויך, הערות ציניות כגון אלו ממחישות את התפיסה הגילנית הרווחת בספורט. חשוב לציין כי "מופעי גילנות" בספורט קיימים גם במדינות אחרות. לדוגמה, לפני עונות אחדות הוצג על שערן של אחד המגזינים הנחשבים בארצות הברית צילום של חמישיית שחקני קבוצת ה-N.B.A "בוסטון סלטיקס" אשר חצו את גיל ה-30 כשהם אווזים במקלות הליכה, ראשיהם מעוטרים בשיער שיבה וגופם נראה תשוש ולא. כך מבנה התקשורת את פרישתם של השחקנים באמצעות סטראוטיפים המתייחסים לגיל ולגוף כרפה ופגיע. במציאות זו גילו של השחקן הוא-הוא האחראי הבלעדי לפרישתו מענף הכדורסל.

כפי שצוין קודם לכן, היות שהסיקור התקשורתי פועל מטעמים כלכליים-רווחיים, נראה כי ברוב המקרים שבהם שחקנים העוברים לשחק בפריפריה סובלים מחוסר פרגון ומאפליה תקשורתית, קבוצתית ולעיתים אף אישית, הבאים לידי ביטוי בסקירה עיתונאית נקודתית, התעלמות משינויים החלים בקבוצה במהלך העונה וכדומה.

איציק, כדורסלן בן 32, לשעבר שחקן נבחרת ישראל, מסביר :

התקשורת באיזה שהוא מקום אני לא יודע אם להגיד ... כפוית טובה, כאילו היא תמיד מתעסקת עם מי שבכותרות במי במצליח, והיום כשאני במקום כמו אשקלון שאני נמצא במקום פחות מתוקשר מקבוצות גדולות ששיחקתי, אז מן הסתם התקשורת לא מתעניינת בי ברמה שהתעניינו בי בעבר. זה טבעי, וככה זה קורה, אתה יודע. בוא נגיד שהתקשורת מעניין אותה רק מי שמנצח רק ביום נתון, או רק מי שכמו שאמרתי לך הם לא חותרים למקום של איכות אלא למקום למה שמעניין את הציבור, ומה שמעניין את הציבור זה מי עשה סל או מי משחק בקבוצה הכי טובה היום, וזו הדרך שבה הם [התקשורת] הולכים.

התסכול שחווה איציק נולד כשהוא נאלץ לשלם את המחיר בחתימת חוזה עם קבוצה באזור גאוגרפי שלדבריו: "פחות מתוקשר", והדבר מתבטא בהתעלמות תקשורתית. בדבריו של איציק ניתן להבחין בעוגמת הנפש ובמידה רבה בהשלמה עם כך שאמצעי התקשורת הם האחראים במידה רבה להצלחתו של שחקן. סיקור הקבוצות הגדולות והמאבקים בין כוכבי הקבוצות הגדולות יוצרים מציאות שבה קבוצות ושחקנים אחרים מודרים מאור הזרקורים, מה שעלול להביא לדעיכה בקריירה ולהיעלמות מה"מפה" התקשורתית – תהליך שלעיתים הפרישה נראית בסופו כבלתי נמנעת. השחקן חש שגורלו הוא בידי אמצעי התקשורת, ובכך הוא מבטא היבט של חוסר אוניס, כפי שסיכם זאת אביעד: "(התקשורת) היא קשה, עם כולם היא ככה. אתה יודע איך זה... עם כולם היא ככה, היא מאוד... אתה יודע (אכזבה ניבטת מפניו) זה התפקיד שלה. להוריד אותך בשביל להרים אותך, להרים אותך בשביל להוריד אותך". עם זאת יש לציין כי חזרתו של השחקן בעונה שלאחר מכן לקבוצה גדולה ומתוקשרת עשויה להחזירו לקדמת הבמה. במצב זה מוטל על כתפיו של השחקן לחץ כבד. עליו להוכיח בתקופה קצרה יחסית כי "כוחו עדיין במותניו", או במילים אחרות: על אף התקופה ב"גלות", קרי בקבוצה קטנה ולא אטרקטיבית שנמצאת מחוץ למרכז העניינים, עדיין ביצעו על המגרש טובים, וגופו עדיין מסוגל להתמודד ברמה הגבוהה.

הבנייתה של התקשורת את דימויו של השחקן בעיני הסביבה ובעיני השחקן עצמו מערערת לעיתים קרובות את התכונות ואת הדימויים שהשחקן מייחס לעצמו, ובהם דימויו הגופני.
אביעד מסביר :

יש רגעים שאתה אומר "לא מעריכים אותי מספיק בתקשורת" או רגעים שאתה יודע... יש שחקנים שנותנים משחק אחד בעונה ואז יש להם "שם" וזהו, ולא משנה מה הם יעשו. לפעמים אני מרגיש שיש שחקנים שיש להם שם הם יותר מוערכים ממני. אין לי הרבה פוליטיקה וקשרים, אני זה אני, אני לא מנסה להשתנות, אני לא מנסה להיות מי שאני לא. אבל אני מאמין, אני יודע,

שבשנתיים האחרונות יודעים [בתקשורת] מה אני שווה. אני מרגיש את זה, אני לא צריך כל הזמן להוכיח.

אביעד מתאר את משקלה הרב של התקשורת בהערכה החיצונית בקריירה המקצוענית שלו. בעיניו דימויו הוא תוצר משתנה ולא יציב במהלך הקריירה שבה הוא יכול לשלוט ולשנות את תפיסת העצמי בעזרת הקשרים הנכונים והפוליטיקה. יואב מסביר את החשש הכבד מהנזק התדמיתי בשל התקשורת:

הכי מפחיד שיגידו שאני סחבה, שאני ”לא פוגע” [כינוי לשחקן שאינו בכושר משחק] שאין לי מושג בכדורסל, שלא יכול להסתדר במסגרות. הרבה דברים כאילו שתמיד מה יגידו, במיוחד בספורט ששופטים אותך. הלכת לעבודה בלילה, ובבוקר יכול להיות שיכתבו שהיית מזעזע, והשכנה תקרא את זה. לא כף, כף שיכתבו דברים טובים. המינוס הוא לתת דין וחשבון כל הזמן, אבל יש לזה גם את הצד הטוב, שאם היית טוב, כולם כותבים עליך ומהללים אותך.

ביקורתם של אמצעי התקשורת ה”שופטים אותך” חדשות לבקרים (”סחבה”, ”לא פוגע”) משפיעה על תפיסתה של הסביבה את השחקן ומייצרת את דימויו, ועשויה במידה רבה לחרוץ את עתידו. ניתן להבחין בחששותיו של השחקן מהדימוי העצמי ברמה האינטראקטיבית כשהשכנה בבניין רלוונטית. מציאות זו עולה בקנה אחד עם הרעיון ”האני במראה” של קולי (Cooley, 1902), הגורסת כי תודעתו והכרתו של הפרט נובעות מהערכתם של אחרים אותו בשילוב פירושו שלו אותם.

בריאיון האחרון שהעניק שחקן כדורסל מקצועני לאמצעי התקשורת לפני עזיבתו את ליגת-העל וירידתו לליגה נמוכה יותר, הוא אמר בין היתר: ”קיבלתי מספיק רמזים שצריך לעבור פרק... אני מאמין בעצמי ומרגיש שאני יכול לשחק עוד כמה שנים בליגת העל, אבל בארץ שמים עליך כל הזמן תוויות. אמרו עלי שאני זקן ושאני לא זז, ובכל פעם הייתי צריך להוכיח שאני לא כזה” (ספורט ”הארץ” 23.8.11).

הכדורסלן מבטא בדבריו את התסכול שדבק בו כשחקן כדורסל עם הגיל ה”מזדקן”. לעיתים קרובות הפרישה נכפית על השחקן והיא אינה מרצון. הספורטאי טוען כי עליו להוכיח כל הזמן שהוא אינו כזה, משמע שהוא אינו זקן ואינו איטי. ההחלטה על פרישתו מליגת-העל בניגוד לרצונו מראה כי דה פקטו הוא נכנע להבניה התקשורתית של דימויו. ניתן לראות כי הצגתו החד-ממדית בתקשורת מנסה להכניע באמצעות מושגים סטריאוטיפיים את השחקן כשה מסגל לעצמו לעיתים קרובות את הדימוי העצמי של השחקן ה”זקן” לקראת תהליך הפרישה.

חשוב לציין כי הקריירה המקצוענית כולה היא מושא לחשיפה תקשורתית, וזאת אף לאחר הפרישה. הדימוי התקשורתית עלול להיות גורם מכריע במהלך שלב החיים הבא, בבואו להציג מועמדות כמאמן. אהדת התקשורת במעמדו החדש של השחקן עשויה להיות קריטית להצלחתו בתפקידו החדש.

יורם, בן 37, נשוי ואב לשני ילדים, מאמן כדורסל בהווה ושחקן מקצועני בעבר, מתאר את תחושותיו כיום:

התדמית שלי לא נפגעה. היא לא התרסקה היום. זה יותר טוב מסוף הקריירה... אם תפתח היום ותקליד באינטרנט את השם שלי, אז תראה מלא-מלא ברמה שלא היה לי נעים. שנה שעברה ראיינו אותי כל שבוע, ומתוך 13 קבוצות בליגה היו מדברים רק איתי... מכל המאמנים הייתי הכי מעניין אותם [את התקשורת], כי כל העיתונאים וערוץ הספורט מכירים אותי כי הייתי שחקן ופרשתי להיות מאמן. היום מבחינת תקשורתית זה יותר חזק מסוף הקריירה שלי.

יחסה של התקשורת לשחקן נחשבת למכריעה בנושא דימוי, ובמידה רבה אף בממד המסחרי, גם לאחר פרישתו. הניסיון והוותק כשחקן הופכים להיות מעין "הון" המבנה את דימויו המקצועי החדש ומציג אותו באמצעי התקשורת כמעניין, ועם זאת ההתייחסות התקשורתית שברוב המקרים אינה אוהדת עוסקת בלא הרף בפרישתו של השחקן, והיא חלק בלתי נפרד מאותו תהליך שהראה לשחקן את הדרך החוצה. דבריו של יורם: "היום מבחינה תקשורתית זה יותר חזק מסוף הקריירה שלי" יכולים להעיד על המסר שמעבירים אמצעי התקשורת – שחקן מזדקן נחשב "סטייה", ומאמן בעל ניסיון וותק שנה לאחר מכן מסתמן כבעל דימוי חיובי והופך למוקד התעניינות.

דוגמה נוספת לכוחה של התקשורת היא ההתייחסות אל דוד בשנותיו האחרונות לפני הפרישה וההתייחסות המפרגנת מצד התקשורת אחריה:

התקשורת תמיד מחפשת סיפור טוב לכתוב עליו. באופן אישי אני לא נותן לזה לחזור אליי. אני תמיד אומר להם: כשהרגע יבוא (הכרזת הפרישה), והוא יבוא, אתם תהיו הראשונים שתדעו. אל תדחפו אותי לשם ואל תגידו לי שהגיע הזמן ושצריך לפרוש בגלל שאני בגיל שלי. תנו לי לשחק, תנו למשחק שלי ולגוף שלי להחליט. אני יודע שזה התפקיד שלהם, והם מחפשים משהו מרעיש לכתוב עליו.

חשוב לציין כי למרות רצונו של דוד להמשיך בקריירת הכדורסל הוא פרש חודשים ספורים לאחר הריאיון שערכתי עימו. בשיחה עם אחד מחבריו הקרובים של השחקן תקופה קצרה לאחר פרישתו הוא סיפר לי שלאחרונה "פשוט נמאס לו ממכבש הלחצים שהופעלו עליו בכל מקום".

בדיוניו על פרישה מסוג אחר מציע חזן פרשנות לקבלת החלטתו של הזקן בחברה. הוא טוען כי עליו להתנהג על פי מערכת קבועה מראש. הפרט "מתכנת את עצמו למערכת החברתית הסובבת אותו מבלי להיענות לאתגרים המשתנים המוצבים לפניו ולתמורות החלות בדמויות המקיפות אותו. הוא בונה את עצמו כתוצר של סטריאוטיפים ולא כאדם תלוי-הקשר" (53: 1984). אף שחזן מתייחס לזקנים בסוף חייהם, וכאן אנו דנים באנשים צעירים בסוף הקריירה המקצוענית שלהם, ההתייחסות אל השחקנים מצד התקשורת היא כאל זקנים בגילם. התנהגותו של דוד הייתה לפי התכנות שלו את עצמו למערכת החברתית הסובבת אותו כפי שחזן ביטא.

נראה כי כוחה כאמור של המדיה גם בדוגמה זו הינו עצום. דבריו "תנו לי לשחק, תנו למשחק שלי ולגוף שלי להחליט" יכולים להצביע גם על תכנות עצמי וגם על מאבק בין רצונותיו של השחקן (Agency) לבין יישור קו עם ציפיות החברה ממנו (Structure). הפרישה המאולצת של דוד יכולה להראות כי לפחות במקרה זה כוחו של המבנה גבר על כוחה של הסוכנות. דבריו של דוד יכולים להצביע על המציאות הדורסנית של התקשורת ועל התערבותה הבלתי פוסקת בהחלטותיו האישיות של השחקן "לתלות את נעליו". עבור התקשורת זהו ה"סיפור" שהיא חייבת לספר על מנת למכור עיתונים, ועבור השחקן זוהי השפעה רבה על דימויו העצמי.

עם הודעתו של דוד על כוונתו לעבור לקריירת אימון ביטאה התקשורת אהדה רבה לעניין ביצירת גלוריפיקציה. לאחר שקיבלה את מבוקשה יכולה התקשורת להאדיר את עברו של דוד ולהרים אותו אל עבר קריירה "ראויה ומכובדת" יותר שמתאימה לגילו. בדיון טלוויזיוני שנערך בנושא פרישתו נאמר בין היתר: "ברור לכולנו שמדובר בכוכב. אולי היחידי שיש עליו קונצנזוס של אהבה, גם אצל הקולגות... הקרבה, לחימה, ווינריות, כישרון, אהבה למשחק ומעל הכל צניעות ענקית, זו הנוסחה שממנה עשוי האיש הזה שקוראים לו דוד".

ניתן להבחין מתוך הדברים כי לאחר פרישתו של השחקן הביקורות העיסוק בגופו הזקן ובגילו המבוגר שאיתם נאלץ להתמודד לקראת תום הקריירה שונו לשימוש בסופרלטיבים, להבעת אהדה ולסיקור תקשורתי אוהד. לפתע הפך השחקן מקוריוז לכוכב בעל תכונות הרואיות. כך הופך דוד לחלק מן הזיכרון. "קוברים" אותו בהאדרתו. הדיבור על השחקן בלשון עבר והנצחת הישגיו יכולים להסביר את מה שכינו הול וגיבן (Hall & Gieben, 1992) "עבודת הזיכרון", שבה אנו בונים את העצמי ואת הזיכרון. אלו הם חומרי גלם בידינו ליצירת עצמי חדש. התקשורת באמצעות מבט רטרוספקטיבי בהישגיו של השחקן מכוננת עבור השחקן "עצמי" חדש כזה שמתאים לסדר החברתי.

3. קריירה שנייה – "כדי שיהיה לך משהו ביד"

אחד המעברים החשובים ביותר עבור כדורסלן הוא ממעמד של שחקן מקצועני לשחקן שפרש. המעבר אל קריירה שנייה יש בו אלמנט חזק של חיפוש אחר המשכיות לקראת השלב הבא כאשר כל שעשה בשלב הקודם כשחקן הכשיר אותו בדרך כלל לתחומים בעלי זיקה לעולם הכדורסל ולעולם העסקים. בקרב המרואינים ניתן להבחין כי קיימים חשש וחשיבה על היום שאחרי הקריירה המקצוענית. חשיבה זו הופכת להיות פרקטית יותר לקראת גיל 30, שבו רואה הכדורסלן את סופו של שלב המשחק בחייו.

ערן, בן 32 :

לפני שנתיים בכלל לא חשבתי שאני אפרוש, אבל בשנה האחרונה זה עובד לי בראש הרבה. וזה מלחיץ, נורא מלחיץ... שמע, יש לך הרבה דברים בראש, יש לך משכנתאות ותשלומים. ביום שאחרי – מה תעשה? איפה תעשה? אז

התחלתי לחשוב... אני צריך ללמוד כדי שאני אעשה עם זה משהו אחר כך. אני לא בגיל 20 שאני יכול סתם ללמוד. יש לי ילדים אני צריך לפרנס [...] יש הרבה כיוונים – נדלין למשל, תיווך... הינה למשל הוצאתי רישיון תיווך בשבוע שעבר. אפילו עוד לא שילמתי את האגרה אבל עשיתי כבר את המבחן כדי שיהיה לי משהו ביד.

גם שגיא, לשעבר כדורסלן נבחרת ישראל בן 35, בעל משפחה וילדים, חושש מהפרישה:

בשנתיים האחרונות אתה מתחבט ומתעסק עם זה כל הזמן. אתה מצד אחד יודע שזה יגיע, ושאתה צריך להיאחז בעוד משהו, ומצד שני אתה לא מבוית על שום דבר כמו שאתה מבוית על הכדורסל, כך שקשה לך לעשות עוד משהו [...] להגיד לעצמך "אני פורש, אני צריך להכין את עצמי"... עזוב את הכסף – זה לעשות כאילו משהו בחיים. ושאתה לא מבוית ואתה לא יודע מה, זה הכי קשה. למצוא את זה, זה מה שקשה כאילו לכולם.

מתוך דברי השחקנים נראה כי החשיבה והדאגה ליום שאחרי בלתי נמנעות והופכות לנושא קריטי על סדר היום של השחקן עוד במהלך הקריירה התחרותית. גם אצל ערן וגם אצל שגיא, שבחר בדימוי "להיאחז במשהו", הקריירה המקצוענית נתפסת כמשהו חולף שאין יכולת אחיזה בה. אצל ערן הפרישה היא תהליך נפשי שיש להכין את עצמך אליו. אצל חלק מהשחקנים שראיינתי תהליך זה נתפס כהיפרדות מהחיים הטובים והנוחים וכניסה אל חיים אפרוריים יותר ומתגמלים הרבה פחות. אורח חיים זה מקבל תפנית לקראת סוף הקריירה ולאחר הפרישה מענף הכדורסל. כפי שעולה מדבריו של שלומי, בן 36, על סף פרישה מספורט מקצועני:

הייתי הולך למקומות בילוי שמכבדים אותך, כאילו בואניה אתה מגיע למקום ומפלסים לך את המקום... יאללה תיכנס, תביא את החבר'ה שלך. איזה שניים–שלושה חבר'ה נותנים לך את הכבוד, מזמינים אותך. זה מלא מקומות שהיו מושכים בצורה טבעית [...] זה מרים לך קצת את האגו. זה נותן לך איזשהו פוש לאגו. בתקופה הזו כשהייתי קצת יותר צעיר זה היה, אתה יודע [מחייך במבוכה], בשביל זה אנחנו משחקים. זה כסף ולנסוע באודי TT שהיה לי, אתה יודע, זה היה משהו שבשבילי... זה חלק מהעניין, זה חלק מהשואו הזה שאתה נהנה ממנו אז אתה מנצל את זה עד הסוף [...] ברור שיהיה חסר לי ואני אעשה טעות אם אני אגיד שלא. אני חי את זה... אני חי את היום של אחרי... אתה מבין, אז לא יהיה לי איזושהי סטירה שאני אקבל ואני אפול.

לזהות של כדורסלן מקצועני יש תג מחיר הבא לידי ביטוי בחרדה לתלות בסביבה באופן שבו הוא אמור להמשיך את חייו לאחר ההינתקות מהספורט המקצועני (Curren, 2015; Baillie, 1993). למרות ההכנה הנפשית ליום שאחרי

הפרישה ולקראת הקריירה השנייה שאותה החל שלומי בשנותיו האחרונות כשחקן פעיל, נראה שהמעבר מקריירה ספורטיבית לזאת שאחריה נתפס אצלו כירידה ברמת החיים. מדבריו ניתן להבין את המעברים ואת התהליך הנפשי שהוא עבר לקראת חיים שאותם הוא תופס כאטרקטיביים הרבה פחות מאלה של שחקן. ההכרה והערצה בחיי היום-יום ששלומי זכה לה במהלך הקריירה המקצוענית הן בעיניו חותמת להצלחתו כשחקן כדורסל. חשוב לציין כי בעיני שלומי המותרות וחיי השעה הם המטרה שלמענה חי הספורטאי, והם קריטיים לצורה שבה הוא מכוון את דימויו העצמי. הכסף, הכבוד והמכוניות, כפי שניתן לראות אצל השחקן, הם ”חלק בלתי נפרד מה”שואו”, ואילו המעבר לקריירה שנייה נחוה כעונש פיזי – ”סטירה שאני אקבל ואני אפול”.

באחת השיחות עם אבי, שחקן בן 30 ששיחק במהלך הקריירה בליגות שונות, הוא סיפר:

כל הקריירה אתה במקום שלא צריך לדאוג, יש נוחיות בהכול – כסף, שעות עבודה [נוחות], אפילו אתה נשאר צעיר יותר, משחק עם חברה צעירים יותר. אתה יודע, כששואלים אותי בן כמה אני, אני אומר 30, ואז אומרים לי: ”איך אתה נראה כזה צעיר?” אני אומר להם: ”אני משחק כדורסל”... לקראת גיל 30 אתה מבין שבחוף אתה לא יודע מה לעשות אחרי ובמה אתה טוב, אפילו שעשיתי תואר ראשון במשפטים. גם שגיאת תואר תחושת אובדן דרך לקראת סיום הקריירה:

ביום-יום לקום בבוקר – רגע, אין אימון, אז מה עכשיו? לאיפה הולכים? מה עושים? אתה יודע... זה לא אותו דבר כמו בכדורסל שאתה בא לאימון – אפילו אם זה שעה אימון, עצם זה שאתה בא לאימון. אתה יודע שיש לך ממש את הסדר הזה... ואז – היי רגע... העולם גדול מדי – לאיפה אני הולך עכשיו? וכנראה ברמה האישית הם [השחקנים] נתקלים בקושי לקום בבוקר ועכשיו מה? לאיזה כיוון ללכת? נכנסים לאילו שהם מחשבות ודברים כאלה. זה בדיבור איתם. את כל מי שאני שאלתי – כולם חוו את זה. זה כל מי שפרשו מכדורסל, גם אלו שפרשו בגלל פציעות... זה לוקח להם זמן.

שגיאת מתאר חשש ואי-ודאות מהלא נודע שלאחר הפרישה. ביטויים כגון ”העולם גדול מדי” ”לאיפה אני הולך עכשיו?” ”לאיזה כיוון ללכת?” מבטאים יותר מכול את הריקנות, הבדידות והניכור כחלק מתהליך הפרישה שאותו חווים או חוזים לעיתים קרובות שחקני הכדורסל לקראת סיום הקריירה המקצוענית. נראה אפוא כי המסגרת הספורטיבית מעניקה לשחקן תחושת שייכות ויציבות במהלך הקריירה. התמודדותו של השחקן עם חיים עצמאיים לאחר הפרישה נתפסים בראש ובראשונה כאובדן דרך וחוסר שליטה. אצל אבי כמו אצל שגיאת תחושת האי-ודאות והחשש מהמעבר לשלב החיים הבא מתוארים גם הם במונחים של אובדן. אצל אבי קיים פחד לאבד את הגוף הצעיר ובמידה רבה החשש מפגיעה בדימוי העצמי. התחושה כי

הכדורסל הוא ששומר על נעוריו ועל כשירותו הגופנית מצטרפת אל החשש הכבד מפני מעבר אל הקריירה הבאה ומהפחד מהתבלות גופו ומהזדקנות. תומאס וארמלר (Thomas & Ermler, 1988) מציעים פרשנות לסוגיית המעבר אל השלב במעגל החיים הבא. הם טוענים כי המבנה החברתי וההערכה העצמית שלהם הספורטאים זוכים במהלך הקריירה הם שמשאירים את הספורטאי בענף הספורט גם לאחר הפרישה. בשל חוסר הוודאות והחשש מהיום שאחרי עדיין מנסים הכדורסלנים אשר רואינו להישאר בסביבה הנוחה להם לאחר הפרישה ולהתחיל קריירה שנייה בתוך המבנה המוכר להם ביותר – קורס מאמנים – כשבמרבית המקרים קריירת אימון ולימודי כלכלה ועסקים נחשבים בעיניהם למעברים ה"טבעיים" ביותר.

יוסי, סוכן השחקנים, מסביר :

שחקנים מעדיפים להישאר [אחרי הפרישה] בסביבה הטבעית שלהם. תחשוב מה זה לשחקן אחרי קריירה מקצוענית לעבור לעבודה של 8:00 עד 17:00. זה שהם נשארים בענף [הכדורסל] זה נותן להם פריבילגיה גדולה. הם מכירים כבר את כולם, השחקנים, מאמנים, הנהלה, את כל העולם הזה. זה סיוט, הם לא צריכים להתחיל בגיל 35 להיכנס למקצוע שהם צריכים לבנות מהתחלה.

שלומי מציג דברים ברוח דומה :

קורס מאמנים זה גם משהו שעכשיו הוא מאוד מאוד אקטואלי. אני עכשיו בדיוק בודק אם לעשות אותו בקיץ קורס מקוצר או לעשות אותו ארוך במשך העונה. לא כי זה משהו שמושך אותי כל כך להיות מאמן, אבל כמשהו שאני רוצה שיהיה... אני חושב שכל דבר כזה יכול לעזור.

המעבר אל קריירה שנייה בתוך המבנה המצוי יכול להעניק לשחקן "שקט תעשייתי". הוא אינו צריך להתחיל בשינוי גדול באורח חייו, כגון יצירת קשרים חדשים ולימודים זרים ומאיימים. הבחירה להישאר בתוך המבנה הספורטיבי המוכר להם היא לא תמיד פסגת שאיפותיהם אך היא הדבר המוכר ביותר שיש בו כדי לרכז את ההתנתקות מהקריירה של השחקן אל עבר הפרישה. המעבר לתפקיד של מאמן כדורסל הוא מעין "גלולת הרגעה" העשויה להמתיק את ההתמודדות עם המעבר. תחום נוסף שאליו פונים לעיתים קרובות שחקנים לאחר פרישה קשור לעולם הכלכלה ועסקים.

איציק מספר : "למדתי מנהל עסקים [...] תמיד יש לי מחשבות, עשיתי כל מיני דברים, נדלין אתה יודע כדי שהנחיתה אחרי הכדורסל בקרוב תהיה יותר רכה". גם אביעד מציג תיאור דומה : "עכשיו אני הולך להירשם ללימודים בספטמבר הקרוב, כי לימודים זה מאסט (חובה), יהיה לי בסיס מסוים לאחר הכדורסל. הראש שלי עכשיו זה מנהל עסקים וכלכלה. אני אוהב את כל העניין הזה, עסקים, כלכלה, נדלין, בורסה, כסף זה בסיס מסוים".

אצל שחקנים מסוימים החיבור בין הקריירה המקצוענית לבין עולם העסקים והכלכלה נתפס כהמשך טבעי אל עבר קריירה שנייה. ערן מתאר בדבריו התייחסות כזו:

החוקר (הראשון): אתה לומד היום?

נמרוד: כן, מנהל עסקים.

החוקר: למה דווקא?

נמרוד: יש עוד אופציה שזה יהיה אימון בסופו של דבר, לעבור לקטע של אימון כדורסל – עשיתי הכול, כאילו, קורס מאמנים – זו גם אופציה. ההתלבטות שלי היא בין שני דברים – אחד: להשתמש ב-age היחסי שלי, ביתרון היחסי שלי בתור אחד שמשחק ומתחיל את העונה ה-13 ואם אני אפרוש זה יהיה בערך 15, 16, לא יודע כמה זה יהיה, אבל אתה יודע, ככה וככה שנים, ואז אני אשתמש בניסיון שצברתי כמו אחרי כל מקום עבודה ששם צברת 15, 16 או 17 שנות ניסיון... זאת אופציה אחת. אבל בגלל שהתחום הזה הוא מאוד בוגדני וקשור הרבה למזל בספורט, אז אני עושה לי עוד תוכנית מגירה, שזה מנהל עסקים, והמנהל עסקים בא מקטע של יכולות אישיות שלי בתור בן אדם – לבוא כאילו, אם זה לשווק, אם זה להנהיג, אתה יודע – דברים כאלה [...] בכדורסל אני יודע שזה מסוג הדברים שאני עושה טוב.

תחום קריירת האימון, שבו יש לשחקן ותק ומוניטין כשחקן, אמור להעניק לערן, לפחות במידה מסוימת, שקט וביטחון תעסוקתי. עם זאת דרך היכולות שרכש: מנהיגות ותחרותיות מעולם הספורט, מציג ערן את "היתרון היחסי": הקישור בין קריירת הכדורסל לבין עולם העסקים. בשל מאפייניו החזקים של מסחור הספורט נתפס עולם הכלכלה, השיווק והעסקים כחלק מההביטוס של הספורטאי. משכורות גבוהות, רכישת נדל"ן, מכוניות וסמלי סטטוס במהלך הקריירה הספורטאית מקשרים את השחקן עם עולם הכלכלה ההופך לעיתים לחלופה ראויה ובעלת קשיי הסתגלותיים מעטים יחסית בבחירת קריירה שנייה עבורם. לעיתים קרובות ההצלחה בעסקים מתבססת על הקשרים שהם עצמם יצרו במהלך קריירת המשחק.

סיכום

מתוך הממצאים אנו למדים על מורכבותה של הקריירה הספורטיבית של הכדורסלנים שאינה מאפשרת לשחקנים הסתכלות רציפה וקוהרנטית על ההיבט התעסוקתי בחייהם.

מצד אחד, ה"שוק" מספק לספורטאים הזדמנויות רבות ומגוונות. השוק הכלכלי פותח צוהר לספורטאי במהלך הקריירה ומאפשר לו להרוויח סכומים גבוהים יחסית, מקנה לו יוקרה, תהילה והזדמנות לראות עולם. מצד אחר, הלחץ הקיים תדיר והדחיפה החוצה מה"שוק" לקראת סיום הקריירה מגיעים מאותו מקום. אי-הוודאות לפני כל פתיחת עונה של הכדורסלנים והאופן שבו הם "מנהלים רושם" (גופמן, 1959) כמצליחנים כחלק מהטוטליות שהם מקבלים על עצמם, הם רק

דוגמאות ללחצים הרבים שהשחקנים נתונים בהם במהלך הקריירה המקצוענית ומשקפים את הסתירות הקיימות במכלול התהליכים הכלכליים שהם עוברים. מתוך האתנוגרפיה היה ניתן לראות כיצד התקשורת ממסגרת את הדיון בדבר גילו וגופו של השחקן לקראת פרישה ומציגה זאת כתהליך ניווני, בלתי נמנע ובעיקר ללא כל יכולת התנגדות. ראינו כי במציאות שבה כוחה של התקשורת הוא מרכיב קריטי בבניית עתידו של הספורטאי, לרוב הכדורסלן נכנע לקראת פרישתו לדימויים ולסטראוטיפים הגילניים שהיא אחראית להם ופועל על המגרש ומחוצה לו כמצופה ממנו.

בניגוד לקריירות המספקות תנאי פנסייה לאחר הפרישה לקריירה שנייה, אצל הכדורסלן מעבר "חלק" לקריירה שנייה אינו מובן מאליו. למרות הקשרים שהשחקנים יוצרים במהלך הקריירה והמעבר הכאילו "טבעי" אל קריירת אימון או קריצה אל עולם העסקים, הם חסרים מסגרת מוסדית מובטחת. תהליך המעבר לקריירה שנייה דורש מהספורטאים להיאבק בגפם ליצירת המשכיות לנוכח שאלות כמו "האם אני מסוגל?" "האם זה מתאים לי?" "מה אני מפסיד?" שאלות קיומיות אלו הופכות קריטיות בשלב רגיש זה שבו קיימים חיבוטי נפש וחיפוש עצמי.

לקראת הפרישה מבקש השחקן ליצור דבר מה בעל משמעות בחייו. לקראת סיום הקריירה ניכר אצל הכדורסלן רצון לתת דין וחשבון לעצמו ולצידו כמיהה לייצר המשכיות הרמונית בעולמו שיספקו לו בשלב זה מענה לתשובות קיומיות. הרצון האנושי לבנות מכלול של עצמי בשלב קריטי זה בקרב הכדורסלנים נתקל במציאות שברירת ופריכה, והשחקן מוצא עצמו מחוסר תשובות.

כלומר, השחקן מחפש קריירה שנייה לקראת סופה של הקריירה הראשונה, אך חסרים לו פתרונות יישומיים ראויים. גם הגיל עדיין אינו תואם את השלב הזה. הפרישה חלה בשלב מוקדם יחסית בחייהם של הכדורסלנים, והם אינם יכולים לתלות את האשמה לכך בגורם חיצוני כלשהו. בשל הצורך של אנשים בבהירות וודאות במהלך החיים, הלחצים הקיומיים ואי-הבהירות בשלב שלאחר הפרישה מצריכים מהספורטאי לבנות בעצמו את המשכיות, והשאלה העיקרית שמעסיקה אותו בחיפוש אחר המשכיות היא היכן בדיוק מקומו.

בניגוד למכלול קריירות תעסוקתיות אחרות, אין גורם חיצוני הפותר את שאלת המשמעות בעניין הפרישה לקריירה השנייה. כאמור, הספורטאי בונה בעצמו את הקריירה השנייה שלו, והדבר מלווה בהתלבטות קשה הכרוכה בבחינה עצמית היוצרת רגישות סביב דימויו העצמי. הבעיה במצב פריך זה איננה רק הצורך להסתכל קדימה אלא גם להסתכל אחורה בנוסטלגיה אל העבר, אל תור הזהב, ולחיות עימו בשלום ובהשלמה – זהו מצב מתסכל שבו השחקן מסתכל אחורה בזעם. סיטואציה זאת יוצרת אצל הכדורסלנים תחושות תסכול גם לאחר הקריירה המשחקית. בדומה למחקרים אחרים מהשנים האחרונות (Fuller, 2014; Jones & Denison, 2016) מצאנו כי רבים מהשחקנים אינם שלמים עם גזרת הפרישה מהקריירה, היות שהם עדיין חשים ראויים וכשירים גופנית להמשיך לתרום על המגרש. אי-ההשלמה

והתסכול בשלב המעבר נמשכים עוד זמן רב לאחר הפרישה, מאחר שהקריירה עצמה אינה מאפשרת השלמה עם הפסקה זו.

רשימת המקורות

- בורדייה, פי (2005). שאלות בסוציולוגיה. מצרפתית: אבנר להב. תל אביב: רסלינג.
- הארץ " ישחקו הנערים לפנינו". נדלה ב-23.6.11 מתוך: <http://www.haaretz.co.il/sport/1.1374781>
- חזן, חי (1984). הזיקנה כתופעה חברתית. תל אביב: משרד הביטחון.
- לב, אי (2017) "סוסים מתים" או "אריות"? הבניות חברתיות של גוף וגיל בקרב שחקני כדורסל מקצוענים בישראל לקראת פרישה, *רוח הספורט*, 19-39.
- לב, אי (2016). מרתון והעיר הגדולה: מעמד, צריכה, גוף, מעגלי חיים. עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה.
- לב, אי הרצוג, אי (2016). מי שולטת? פיקוח וטיפול של מגדר וגיל במכוני כושר בישראל, סוגיות חברתיות בישראל. 201-226.
- צבר בן-יהושע, ני (2016). *מסורות וזרמים במחקר האיכותני*. תפיסות, אסטרטגיות וכלים מתקדמים. תל-אביב: מכון מופ"ת.
- שקדי, אי (2004). *מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני-תיאוריה ויישום*. אוניברסיטת תל-אביב: רמות.
- Atkinson, M. (2008). Triathlon, suffering and exciting significance. *Leisure Studies*, 27, 165-180.
- Baillie, P. H. (1993). Understanding retirement from sports therapeutic ideas for helping athletes in transition. *The Counseling Psychologist*, 21, 399-410.
- Ben-Porat, A. (2012). From community to commodity: the commodification of football in Israel. *Soccer & Society*, 13, 443-457.
- Blinde, E. M., & Greendorfer, S. L. (1985). A reconceptualization of the process of leaving the role of competitive athlete. *International Review for the Sociology of Sport*, 20, 87-94.
- Brown, C. J., Webb, T. L., Robinson, M. A., & Cotgreave, R. (2018). Athletes' experiences of social support during their transition out of

- elite sport: An interpretive phenomenological analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 36, 71-80.
- Cooley, C. H. (1902). The social self: On the meanings of “I”. In C. Gordon & K. J. Gergen (Eds.), *The self in social interaction: Classic and contemporary perspectives* (pp. 87-91). New York, NY: Wiley.
- Creswell, J. W. (2012). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*. London, UK: Sage.
- Curran, C. (2015). Post-playing careers of Irish-born footballers in England, 1945–2010. *Sport in Society*. DOI: 10.1080/17430437.2015.1042970cc.
- Fuller, R. (2014). Transition experiences out of intercollegiate athletics: A meta-synthesis. *The Qualitative Report*, 19, 1-15. ^[1]_[SEP]
- Galily, Y., Yarchi, M., & Tamir, I. (2015). From Munich to Boston, and from theater to social media: The evolutionary landscape of world sporting terror. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38, 998-1007.
- Glaser, B. G., & A. L. Strauss (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago, IL: Aldine Publishing Company.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of everyday life*. New York, NY: Anchor Books.
- Hall, S., & Gieben, B. (Eds.). (1992). *Formations of modernity* (pp. 275-230). Cambridge, UK: Polity Books.
- Holloway, I., & Todres, L. (2003). The status of method: flexibility, consistency and coherence. *Qualitative Research*, 3, 345-357.
- Jones, L., & Denison, J. (2016). Challenge and relief: A Foucauldian disciplinary analysis of retirement from professional association football in the United Kingdom. *International Review for the Sociology of Sport*, 52, 924-939.

- Kuettel, A., Boyle, E., Christensen, M., & Schmid, J. (2018). A cross-national comparison of the transition out of elite sport of Swiss, Danish, and Polish athletes. *Sport & Exercise Psychology Review, 14*, 2-22.
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology, 24*, 95-117.
- Rachel, J. (1996). Ethnography: practical implementation. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of qualitative research methods for psychology and the social sciences* (pp. 113-124). Leicester, UK: British Psychology Society
- Stephan, Y., Bilard, J., Ninot, G., & Delignières, D. (2003). Bodily transition out of elite sport: A one-year study of physical self and global self-esteem among transitional athletes. *International Journal of Sport and Exercise Psychology, 1*, 192-207.
- Stier, J. (2007). Game, name and fame—afterwards, will I still be the same? A Social psychological study of career, role exit and identity. *International Review for the Sociology of Sport, 42*, 99-111.
- Stambulova, N., Stephan, Y., & Jäphag, U. (2007). Athletic retirement: A cross-national comparison of elite French and Swedish athletes. *Psychology of Sport and Exercise, 8*, 101-118.
- Thomas, C. E., & Ermler, K. L. (1988). Institutional obligations in the athletic retirement process. *Quest, 40*, 137-150.
- Tulle, E. (2008). Embodying ageing. In E. Tulle, *Ageing, the body and social change: Running in later life* (pp. 1-17). London, UK: Palgrave Macmillan.
- Zhang, J. J., Lam, E. T., & Connaughton, D. P. (2003). General market demand variables associated with professional sport consumption. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship, 5*, 24-46.